

Boek : Effectief omgaan met risicolezers
Auteur : Dr. Kees Vernooy
2006, CPS www.cps.nl
Bespreker : Els Van Doorslaer
Datum : februari 2007

1. In een notendop

Wat?

In dit vlot leesbaar boek vertaalt Kees Vernooy recente bevindingen uit de leeswetenschappen naar de onderwijspraktijk.

Hij stelt dat het een fundamentele verantwoordelijkheid is van de school om alle leerlingen goed te leren lezen. Hij geeft aan hoe scholen leesproblemen bij risicolezers kunnen voorkomen en hoe ze de leesresultaten van zwakke lezers kunnen verbeteren. **Het boek legt sterk de nadruk op het feit dat een school een groot deel van de leesproblemen kan voorkomen met kwalitatief goed leesonderwijs. De deskundigheid van de leerkracht is hierbij cruciaal. Daarnaast is een effectieve aanpak van kinderen met leesproblemen nodig. Zij hebben vooral baat bij intensiever leesonderwijs met meer instructietijd.** Dat geldt ook voor de aanpak van leerlingen met dyslexie. Daarnaast kan voor hen nog een specifieke aanpak nodig zijn. Daarvoor verwijst de auteur naar de door Struiksma ontwikkelde Radslag-aanpak¹.

Voor wie?

Met concrete aandachtspunten en stappen kunnen scholen en zorgteams het eigen beleid onder de loep te nemen en de leesresultaten te verbeteren. Leerkrachten en zorgbegeleiders vinden inspiratie voor de onderwijspraktijk en kunnen aan de slag met concrete tips en materialen (ondermeer checklists).

Voor CLB- medewerkers is de informatie over het vroegtijdig opsporen en het preventief verhelpen van leesproblemen erg nuttig. Het boek zet de belangrijkste ontdekkingen binnen de leeswetenschappen van de afgelopen 10 jaar op een rijtje en geeft aanbevelingen voor de overheid. Daarom is het ook bijzonder interessant voor leden van de inspectie, de overheid en beleids mensen.

2. Zeker lezen?

Het boek is een aanrader voor al wie met leesonderwijs te maken heeft. Het beschrijft helder wat nodig is om leesproblemen bij risicokinderen te voorkomen. Daarnaast geeft het aanwijzingen om kinderen die toch leesproblemen ontwikkelen zo effectief mogelijk te helpen. Het biedt een goede mix van wetenschappelijk onderbouwde informatie en concrete aanwijzingen voor de onderwijspraktijk. Door de toegankelijke taal en de overzichtelijke lay-out leest het erg vlot.

¹ Struiksma AJC, Scheltema F, Van Efferen-Wiersma E (2006) De Rotterdamse Aanpak.

3. Te onthouden!

3.1. Knelpunten

Een kwart van de (Nederlandse) leerlingen verlaat de basisschool met onvoldoende leesvaardigheid. ² De zorgelijke prestaties voor technisch lezen kunnen niet verklaard worden door te stellen dat het om dyslectische leerlingen gaat (de prevalentie voor dyslexie ligt rond de 5%). De sociale of etnische achtergrond blijkt nauwelijks of geen rol te spelen bij technisch lezen.

3.2. Gevolgen

De gevolgen van niet goed technisch lezen zijn heel ingrijpend.

We citeren 'Kees Vernooy'³:

'De gevolgen van niet goed technisch kunnen lezen zijn ingrijpend omdat ze negatieve effecten hebben voor het begrijpend lezen, het gedrag, de schoolloopbaan en het latere maatschappelijk functioneren.'

Problemen met technisch lezen werken vooral negatief door op het begrijpend lezen. Het is ook zorgelijk, dat een slechte technische leesvaardigheid negatieve effecten heeft voor de resultaten bij andere vakken. Met name vanaf groep 5 (derde leerjaar) gaat het eigenlijk niet meer om leren lezen, maar om lezen om te leren. Het blijkt bovendien dat ongeveer de helft van de leerlingen die taal-leesproblemen heeft, tevens gedragsproblemen krijgt. Leerlingen die niet goed meekunnen met het leesproces ontwikkelen een negatief zelfbeeld en raken gedemotiveerd.

Tot slot geldt dat leerlingen die in onvoldoende mate goed kunnen lezen een verhoogd risico lopen om in onze samenleving in de onderklasse terecht te komen, waarbij sociale voorzieningen een belangrijke rol spelen, in plaats van actief deelnemer aan de kenniseconomie te zijn. '

3.3. Verklaring

Leesonderzoek laat zien dat een groot deel van de leesproblemen het gevolg zijn van kwaliteitsproblemen in het leesonderwijs, in het bijzonder op het gebied van instructie.

² We mogen aannemen dat de cijfers voor Vlaanderen niet erg verschillen. *Het rapport 'Laaggeletterdheid in de lage landen, Nederlandse Taalunie 2004'* verwijst naar het IALS-onderzoek, waaruit blijkt dat in Vlaanderen 16, 8 % van de Vlamingen functioneert op het laagste niveau van geletterdheid. **Wat de Vlaamse jongeren betreft, 7% van de 17-jarigen zit op het laagste niveau en 26,9 % op niveau 2**, terwijl niveau 3 nodig is om adequaat te functioneren in onze huidige maatschappij. *Het peilingsonderzoek basisonderwijs (Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, 2003)* toont aan dat 11% van de leerlingen de eindtermen begrijpend lezen niet halen. *Het internationale Pisa-onderzoek* blijkt dat 8% van de 15-jarigen niet over de noodzakelijke competenties beschikt voor het (begrijpend) lezen van teksten.

³ 'Het Nederlands leesonderwijs nader bekeken door Dr. Kees Vernooy' - http://www.kansencentrum.nl/bronupload/bestanden/HET_NEDERLANDSE_LEESONDERWIJS_NADER_BEKEKEN.doc

Veel leesproblemen worden veroorzaakt door:

- onvoldoende aandacht in de kleutergroepen voor vaardigheden die voor het toekomstig leren lezen van belang zijn (zoals fonologische vaardigheden en letterkennis)
- het ontbreken van een goede leesdeskundigheid bij leerkrachten
- het ontbreken van doelen voor leesonderwijs
- onvoldoende expliciete instructie
- werken met slechte methoden
- leesmethoden niet volledig behandelen
- onvoldoende tijd aan lezen besteden
- zwakke lezers niet meer tijd geven
- geen of ineffectieve differentiatie (bijvoorbeeld niveaulezen)

Aansluitend hierbij enkele belangrijke ontdekkingen binnen de leeswetenschappen:

1. Veel internationaal onderzoek laat zien dat aandacht besteden aan vaardigheden die voor het toekomstig leren lezen van belang zijn, leidt tot betere resultaten tijdens het leren lezen.
2. Het is zeer belangrijk dat jonge kinderen in het begin van hun leesontwikkeling goed leren decoderen.
3. Veel kinderen die problemen hebben met decoderen, vertonen een gebrekkig ontwikkeld fonemisch bewustzijn.
4. Kinderen moeten in het begin van de leesontwikkeling zo snel mogelijk nauwkeurig lezers worden en moeten aan het eind van groep 5 (3^e leerjaar) vlot kunnen lezen omdat vlot lezen belangrijk is voor begrijpend lezen.

3.4. Oplossingen

Met kwalitatief goed leesonderwijs kan een groot deel van de leesproblemen worden voorkomen. Daarnaast zijn voor risicolezers en zwakke lezers extra interventies nodig, zowel binnen als buiten de klas.

Leesproblemen voorkomen (hoofdstuk 2 in het boek) ⁴

Preventie leidt tot minder uitvallers.

Daarbij zijn volgende aandachtspunten van belang:

- **Zorg voor een goed taal/leescurriculum in groep 1 – 8 (kleuterschool tot eind 6) en een doorgaande lijn**

Dit curriculum moet aandacht besteden aan:

- mondelinge taalvaardigheid (spraak-/taalontwikkeling)
- fonemisch bewustzijn;
- geschreven taal, waaronder letterkennis
- (vlot)leren lezen
- woordenschat
- aantal begrijpend leesstrategieën
- leesmotivatie

⁴ Zie ook : Samenvatting Effectief omgaan met risicolezers door Dr. Kees Vernooij
<http://www.kansencentrum.nl/bronupload/bestanden/EFFECTIEF%20OMGAAN%20MET%20RISICOLEZERS.doc>

→ **Houd rekening met kenmerken voor effectief onderwijs**

- werken met goede programma's en methoden
- duidelijke, toetsbare doelen (voorbeeld: eind groep 3 minimaal leesniveau AVI-2 , eind groep 4: AVI-5, eind groep 5: leesniveau van AVI-9)
- voldoende tijd inroosteren
- convergente differentiatie (+ voor zwakke lezers verlengde instructie)
- extra tijd voor risicolezers (**minstens 1 uur per week extra instructie** = preteaching en herhaling)
- effectieve instructie (expliciet, doelgericht en met veel aandacht voor de letter-klankkoppeling en automatisering)
- vroegtijdig signaleren en reageren (ondermeer eerste signalering kleuterschool en herfstsignalering 1^e leerjaar)
- monitoren leesontwikkeling

→ **Anticipeer op kinderen die mogelijk problemen kunnen krijgen**

- kinderen die in de kleuterschool problemen hebben op het gebied van fonemisch bewustzijn
- kinderen die aan het eind van groep 2 (3^e kleuterklas) geen letters kennen
- kinderen die in groep 3 (1^e leerjaar) problemen hebben met de letter-klankkoppeling
- kinderen die onvoldoende vlot lezen
- zwakke lezers waarvan de leesvaardigheid in groep 7 en 8 (5^e en 6^e leerjaar) afneemt
- kinderen met een onvoldoende woordenschat

→ **Voorkom kwaliteitsproblemen**

Veel voorkomende problemen die leiden tot slechte leesresultaten:

- geen of te lage toetsbare leesdoelen stellen
- werken met slechte leesmethoden
- methoden niet volledig afwerken
- te weinig effectieve leesweken
- de handleiding van de methode niet goed gebruiken

- onvoldoende tijd voor lezen inroosteren
- onvoldoende aandacht voor de automatisering bij technisch lezen
- onvoldoende expliciete instructie
- verkeerde kijk op aanpak zwakke lezers (inzet van speciale remediërende programma's blijkt minder effectief dan meer instructie, meer oefening en herhaling die aansluit bij de leeslessen in de klas)
- niveaulezen (helpt zwakke lezers niet vooruit)
- romantische leesopvattingen (zoals 'leerlingen leren wel lezen als ze er aan toe zijn'), leesonderwijs gebaseerd ontwikkelingsgerichte opvattingen is niet effectief voor zwakke lezers

→ **Betrek de ouders bij taal/lezen (zowel informeren als ondersteunen bij de begeleiding van hun kind)**

Effectief omgaan met stagnerende lezers (hoofdstuk 3 van het boek)

Aandachtspunten

→ ***expliciete instructie***

Zorgvuldig, goed opgebouwde uitleg en veel oefening, toepassing. Met aandacht voor de directe koppeling tussen geschreven letters en woorden.

→ ***meer instructietijd (minimaal 15 minuten per dag)***

→ ***meer lezen***

kenmerken goede aanpak zwakke lezers

- het bieden van extra hulp tijdens de groepsinstructie
- aanvullend op de groepsinstructie het bieden van intensieve ondersteuning in een klein groepje
- het kind individueel ondersteunen

→ ***extra hulp tijdens de groepsinstructie***

- de leerkracht van groep 3 (1^e leerjaar) houdt leerlingen met tegenvallende resultaten op de herfstsignaleringsstoets in de gaten tijdens de groepsinstructie
- de leerkracht helpt deze leerlingen tijdens de verwerkingsopdrachten bij de toepassing van het geleerde

Levert deze extra aandacht onvoldoende verbetering op, dan moet het kind daarnaast door middel van intensieve instructie meer tijd krijgen voor het leren lezen.

→ **intensieve ondersteuning in een kleine groep**

- veel aandacht voor instructie, reteaching, oefenen en toepassen.
- gebruik maken van de leesmethode die de school gebruikt
- bij het begin of het einde van de intensieve instructie nagaan of het kind vooruit gaat

Na een periode van zes weken moet men bekijken of continuering van de intensieve instructie wenselijk is. Is het kind vrijwel niet vooruitgegaan, dan schakelt men een deskundige⁵ in.

3.5. Naar betere resultaten (hoofdstuk 4 van het boek)

Het leesonderwijs dient een prominente plaats in te nemen in het schoolplan. Een school die leesproblemen wil aanpakken neemt eerst en vooral zijn leesbeleid onder de loep.

Zes stappen kunnen daarbij helpen⁶:

- in kaart brengen van toetsgegevens
- verklaren van resultaten
- opstellen van een leesverbeteringsplan
- uitvoeren plan
- volgen van de uitvoering
- nagaan effectiviteit van het plan

Daarnaast kan de school een aantal vragen stellen:

- Besteden we in groep 1 en 2 (kleuterschool) voldoende aandacht aan mondelinge taalvaardigheid en fonemisch bewustzijn?
- Kennen alle kinderen aan het eind van groep 2 (3e kleuterklas) minstens 15 letters?
- Werken we vooral in groep 3 (1^e leerjaar) de ganse leesmethode door?
- Besteden we in groep 3 (1^e leerjaar) tot groep 5 (3^e leerjaar) voldoende tijd aan vlot leren lezen?
- Hoe is het gesteld met de leesdeskundigheid van de leerkrachten in groep 3 en 4 (1^e en 2^e leerjaar)?
- Besteden we in groep 7 en 8 (5^e en 6^e leerjaar) expliciet aandacht aan het verbeteren en onderhouden van de leesvaardigheid?

4. Bestelinformatie

Auteur(s): Kees Vernooy

Uitgever / jaar: Amersfoort: CPS, 2006 – www.cps.nl

Materiaal: 112 p.

Prijs: € 28.00

ISBN: 90-6508-566-1

978-90-6508-566-5

⁵ Noot van de bespreker. Dat kan het CLB zijn.

⁶ Het boek geeft bij elke stap concrete aandachtspunten.